

„A halhatatlanság remeki”

William Butler Yeats-fordítások
a költő születésének 150. évfordulóján

Amikor W. B. Yeatsnek, a Nobel-díjas író költőnek, írónak, drámaírónak, színházalapítónak, irodalomszervezőnek, az író nemzeti irodalom újjáélesztőjének, nemzetépítőnek, közéleti embernek a 150. születési évfordulóját ünnepeljük, felvetődik a kérdés, hogy mennyit ismer belőle – gondolatvilágából, műveiből – a magyar irodalomszerető közönség. Verseivel időnként folyóiratokban, antológiákban (például *Törtélmok*, szerk. Kabdebó Tamás, 1988), önálló kötetekben (*Versek*, szerk. Ungvári Tamás, 1960, majd az Európa Kiadó *Lyra mundi* sorozatában, Ferencz Győző válogatásában, *W. B. Yeats versei* 2000-ben) és évfordulós összeállításokban (például a *Nagyvilág* 1995/7–8-as számában) találkozhattak az érdeklődők. Prózai írásaiból a *Rosa Alchemica* (ford. Károly Ernő, 1999), *A kelta homály* (ford. Erdődy Gábor, 2003) és néhány esszé olvasható magyarul. S bár róla szóló monográfia (Szentmihályi Szabó Péter, 1978; Bertha Csilla, 1988; Gergely Ágnes, 1991) magyarul utoljára huszonöt évvel ezelőtt született, az utóbbi évek új fordításaiból s a néhány róla megjelent tanulmányból ítélve minden nemzedékből kiemelkednek néhányan, akiket megragadnak a művei. Drámái viszont alig-alig ismertek, bár közülük többet publikáltak már folyóiratokban, tízet pedig együtt egy válogatáskötetben is: a Mesterházi Márton szerkesztette *A csontok álmodása* címűben (2003). Magyarországi színházi előadásokról – egy-két amatőr kísérlet és rádiószínházi változat kivételével – sajnos nem tudunk. A hatalmas életműhöz képest mindez nem túl sok, de hiszen Yeats sosem volt, sosem lesz divatos, felkapott költő vagy drámaíró (ellentétben honfitársával, James Joyce-szal, akiből igazi kultuszfigura lett). Vannak, akik túl nemzetinek tartják, mások túl mitikusnak, misztikusnak, ezoterikusnak vagy késő romantikusnak, tehát időszerűtlennek, pedig Yeats saját magát korszakonként meg-megújító költészete a huszadik század egyik legmarkánsabb, sokszínűsége ellenére mindig felismerhetően egyedi lírai hangját szólaltatja meg. Az évszázados angol gyarmatosításból a „sajátosság méltóságával”, az író kultúra mélységeinek felszínre hozásával felszabadító szómágiája mélyen nemzeti gyökerű, egyszerre konkrét, lokális és kozmikus távlatú, összekötve a legszemélyesebb egyéni és közösségi létkérdéseket, szembenézve a huszadik század nagy történelmi, esztétikai és filozófiai dilemmáival. Összeolvastva a gael-kelta hagyományt az angol költészet értékeivel – egyesítve az „angol poeta doctus”-t és az „ír poeta natus”-t (Szentmihályi Szabó Péter). Ezért tűzte ki célul a jó egy éve, 2014 elején megalakult Magyar Yeats Társaság, hogy minél többet megismertessen a Yeats-művek közül a magyar olvasókkal. Ennek egyik formája volt ez a *Fordításban újjászületve* című felhívás, amely bárki számára lehetővé tette, hogy próbálkozhasson Yeats-versek, -drámák vagy -esszék fordításával.

A pályázat kiíróit is meglepte a nagy érdeklődés. Kiderült, hogy sok Yeats-szerető, sőt „Yeats-rajongó” – ahogy többen saját magukat jellemezték –

akad a fiatalok között is. Mintegy 60-70 fordítótól csaknem 150 versfordítás, 6 dráma- és 5 prózafordítás (egy ezoterikus mese és négy esszé) érkezett. Ez önmagában is értékelendő, különösen ha észrevesszük, hogy a fordítók skálája középiskolásoktól profi műfordítókig terjed. Érdekesség, hogy egy egyetemi szemináriumi csoport közösen készítette el a *Felfedezések* című, művészetfilozófiai kérdéseken meditáló hosszú tanulmány fordítását – részenként más-más fordító-szerkesztő páros, majd az egyes részeket a tanáruk összefésülő munkájával. A zsűri „vakon”, csupán számokkal azonosított fordításokat olvasott és értékelt, de a kritikai és a javítási-továbbcsiszolási javaslatokat megjelentetés előtt elküldtük a legsikeresebb fordítóknak, hogy minél igényesebb magyar változatok lássanak napvilágot. S ha maga a fordítás nem mindig vált is közölhetővé, a szándék, a próbálkozás mindenképpen örömteli, és hisszük, hogy a fordítók is örömeiket lelték benne. A jelen válogatás ennek a termésnek a javát tartalmazza, mintegy 45 verset a 150-ből, két drámát és három prózai művet.

Az összeállítás nem előre tervezett kereszt- vagy hosszmetsete az életműnek, hanem azokból a művekből tevődik össze, amelyeket a fordítók választottak. Mégis, valamelyes betekintést nyújt a yeatsi költészet, dráma és próza széles spektrumába, talán hangsúlyosabban a korai dallamos, mitikus, közvetlenül a népi kultúra ihlette versek világába, de ízelítőt ad a nagy, érett, látomásos, szimbolikus gondolati versekből is – a „halhatatlanság remeki”-ből (Jékely Zoltán átköltése). A versek sorrendjének a szerkesztése részben a fordítások színvonalát igyekszik honorálni, tehát az első húsz vers nagyjából a magyarítói lelemény és kidolgozottság alapján követi egymást, bár az egyazon versek két-két átültetését természetesen egymás mellé helyeztük. A válogatás második felében a yeatsi kronológiát követve csoportosítottuk a versfordításokat, mintegy bátorításként azoknak, akiknek ezek a kísérletei még több igazítást igényelnének, de így is jelentős értékeket mutatnak. A versek sorát egy-egy dráma és prózai mű töri meg (ezek elhelyezkedése semmiféle fordításmínőségi sorrendet nem jelez, inkább tematikai és szerkesztési szempontokat igyekeztek érvényesíteni; mindkét szerkezeti egység egy-egy drámával zárul). Az egész válogatás végső darabja Yeats utolsó előtti, egyik legtömörebb, formailag legtökéletesebb drámája, a Beckettet is inspiráló *Purgatórium* fordítása. Így rajzolódik ki a hatalmas ív a földi létből Tündérországba csábított „Az elrabolt gyermekek” megéneklő költeménynek az örök szépség honát kutató elvagyodás-hangulatától a keserű, sötét ironiájú, groteszk kései művek öngyötrő valóságglátásáig. Bár ebben a kollekcióban nem szerepel, mert már megjelent a Nagyvilág 2014. októberi számában, de a pályázat keretében született Mesterházi Márton *Emer*-fordítása is, amely egyfelvonásos eddig elérhetetlen volt magyarul. Reméljük, az új drámafordítások is egy lépést jelentenek abban az irányban, hogy színházcsinálók is kedvet kapjanak a Yeats-darabok bemutatásához, s felfedezzék e drámák különlegességét és korukat megelőző formaújító invenciózusságát, amely mostanra – legalábbis Beckett felől visszanezve – sokkal inkább befogadhatónak tűnik, mint keletkezésük idején. A Yeats-esszék gondolataival nyilván lehet vitatkozni, de az itt közölt korai *A kelta elem az irodalomban* és a fentebb említett *Felfedezések* sok felvetése – mint például az ősi szerves kultúra és látásmód megőrzésének a szükségessége a modern irodalomban, a képzelőerő prioritása s a személyes élmény, a teljes emberből

fakadó felismerések fontossága a művészetekben (szemben a transzcendencia, a látomásosság, az intuíció kirekesztésében elmarasztalható elvont „tudományossággal”), vagy a szellemi és érzelmi értékek mindenkori magasabbrendűsége a puszta materiális és racionalista megközelítéshez képest –: mind-mind ma is aktuális üzenet.

Hálásan köszönjük a Napút szerkesztőségének nagylelkűségét, amellyel lehetőséget nyújtott ezeknek a fordításoknak a közzétételére. És köszönöm a zsűrinek – a műfordító, költő és Yeats-szakember Gergely Ágnesnek, a költő és versszerkesztő Babics Imrének, valamint kollégáimnak, Kurdi Máriának, Rácz Istvánnak, Gula Mariannának, Gellért Marcellnek – a válogatást, a legjobb munkák szerzőit további finomításokra serkentő véleménynyilvánítást és javaslatokat. Kívánjuk, hogy „Nyugat magyarja” – ahogyan Yeats magát nevezte magyar témájú versében, s ahogyan neki méltó költői emléket állít hasonló című könyvében Gergely Ágnes – az itt közölt műveken keresztül is megtalálja az utat az olvasók lelkéhez, képzelőerejéhez és intellektusához egyaránt, s hogy még inkább otthonra leljen a magyar kultúrában.

Bertha Csilla

SZABÓ KRISTÓF | A MÁSODIK ELJÖVETEL